

Darba aizsardzības pasākumi mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos Eiropas Savienībā — *SESAME* projekts

Eiropas Riska novērošanas centrs
Kopsavilkums

Autori

David Walters un *Emma Wadsworth*, Kārdifas Darba vides pētījumu centrs (*Cardiff Work Environment Research Centre — CWERC*) Kārdifas Universitātē, drošu mazo uzņēmumu un mikrouzņēmumu (*SESAME*) projekta pētniecības grupa.

Pateicības

Šā kopsavilkuma sagatavošanā piedalījās *SESAME* projekta galvenās pētniecības grupas: *Monique Ramioul* un *Laurianne Terlinden*, Darba un sabiedrības pētniecības institūts, Lēvenes Katoliskā universitāte (*HIVA-KU Leuven*); *Peter Hasle*, *Jan Vang* un *Bjarke Refslund*, Rūpnieciskās ražošanas centrs (*CIP*); Olborgas universitāte; un *Ann-Beth Antonsson*, Zviedrijas Vides pētniecības institūts (*IVL*) (abas minētās institūcijas bija atbildīgas iepriekšējām 6.nodaļas teksta versijām); un *Lothar Lißner* un *Réka Zayzon*, *Kooperationsstelle Hamburg IFE (KOOP)*. Savu viedokli par to paudušas arī plašākas *SESAME* projekta pētniecības grupas, tostarp pētnieki no Milānas Politehnikuma (*Politecnico di Milano — POLIMI*), Tallinas Ekonomikas un biznesa vadības skolas, Tallinas Tehnoloģiju universitātes (*TTU*) un Valsts darba drošības pētniecības un izstrādes institūta (*INCDPM, Rumānija*).

Turklāt esam ļoti pateicīgi projekta konsultatīvās padomes locekļiem *Ellen MacEachen*, *Joan Eakin*, *Michael Quinlan* un *Jukka Takala* par ļoti vērtīgiem komentāriem par šo ziņojumu, kā arī *Vicky Parkin* par galīgā projekta sagatavošanu. Pateicamies arī *EU-OSHA* darbiniekiem un kontaktpunktu pārstāvjiem par viņu vērtīgajiem komentāriem.

Projekta vadība: *Malgorzata Milczarek*, *Marine Cavet* — (*EU-OSHA*)

**Europe Direct ir dienests, kas palīdz atrast atbildes
uz jautājumiem par Eiropas Savienību**

Bezmaksas tālruna numurs (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Daži mobilo tālrunu operatori neļauj piekļūt numuriem 00 800, vai šiem zvaniem var piemērot maksu.

Plašāka informācija par Eiropas Savienību ir pieejama internetā (<http://europa.eu>).

Kataloga dati ir atrodami uz šīs publikācijas vāka.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016. gads

ISBN: 978-92-9240-910-4

doi: 10.2802/353210

Prevod opravil Prevajalski center (CdT, Luksemburg)

© Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūra, 2016. gads

Reproducēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Priekšvārds

Mikrouzņēmumi un mazie uzņēmumi (MMU) veido Eiropas Savienības ekonomikas pamatu un tiek uzskatīti par ekonomikas izaugsmes, jauninājumu, nodarbinātības un sociālās integrācijas virzītājspēku. MMU nodarbina apmēram pusi Eiropas darbaspēka. Lai nodrošinātu darbinieku labklājību un šo uzņēmumu ilglaicīgu ekonomisko izdzīvošanu, MMU ir nepieciešama efektīva darba aizsardzības sistēma. Tomēr statistika un pētījumi liecina, ka daudzu MMU strādājošo darbinieku drošība un veselība ir slikti aizsargāta un labas darba aizsardzības sistēmas nodrošināšana MMU joprojām ir nozīmīga problēma. Šī problēma ir atzīta Eiropas Komisijas pieņemtajā stratēģiskajā satvarā par drošību un veselības aizsardzību darbā no 2014. līdz 2020. gadam, kurā MMU lielāka spēja īstenot lietderīgus un efektīvus riska novēršanas pasākumus ir izvirzīta kā viens no galvenajiem stratēģiskajiem mērķiem drošībai un veselībai darbā.

Reaģējot uz darba aizsardzības prasību un darbavietas prakses neatbilstībām, *EU-OSHA* uzsāka plašu trīs gadu projektu (2014.–2017. gads) ar kopīgu mērķi noteikt galvenos panākumu faktoros, jo īpaši politikas, stratēģijas un praktiskos risinājumus, lai uzlabotu darba aizsardzības līmeni Eiropas MMU. Projektam, kas pasūtīts grupai pētnieku, kuri veido „*SESAME*” (droši mazie uzņēmumi un mikrouzņēmumi) konsorciju, ir trīs galvenie mērķi. Tas nodrošinās uz datiem pamatotu atbalstu politikas ieteikumiem, veicinot pašreizējās diskusijas par darba aizsardzības regulējumu attiecībā uz maziem uzņēmumiem Eiropā. Turklāt tas apzinās darbavietas līmeņa labākās prakses, lai nodrošinātu labu darba aizsardzības sistēmu, un palīdzēs uzlabot esošos praktiskos rīkus, tostarp tiešsaistes interaktīvo riska novērtējumu (*OIRA*), vai izstrādāt jaunus. Visbeidzot, rezultāti nodrošinās informāciju turpmākiem pētījumiem ar mērķi paplašināt zināšanas par labas darba aizsardzības sistēmas noteicošajiem faktoriem MMU, kas darbojas strauji mainīgās ekonomikās.

Šajā ziņojumā izklāstīti rezultāti, kas iegūti projekta pirmajā posmā, kur analizētas jaunākās zināšanas par darba aizsardzību MMU, apzinot pašlaik zināmo, kā arī to, kur ir trūkumi, tostarp pašreizējo darba aizsardzības pasākumu un rezultātu līmeni, kā arī kontekstuālos jautājumus, piemēram, normatīvos aktus un pieejamo atbalstu. Tas projektam nodrošina spēcīgu pētniecības bāzi, uz kuras pamata var veidot nākamās pasākumus, lai atbalstītu politikas ieteikumus un apmaiņu ar labākajām praksēm. Lai to panāktu, projekta nākamajā posmā MMU tiks izpētīti dziļāk, lai, raugoties no darba devēju un darbinieku viedokļa, izprastu ar darba aizsardzību saistītās problēmas un bažas darbavietas līmenī. Pēc tam tiks veikta turpmāka izpēte, iesaistot politikas veidotājus, sociālos partnerus un darba aizsardzības ekspertus, lai apzinātu veiksmīgu politiku, stratēģiju un darbavietas intervencu galvenos elementus. Nākamajos gados *EU-OSHA* publicēs un izplatīs rezultātus, kas pamato politikas ieteikumus un uzskatāmi parāda labākās prakses, kuras MMU veicina labāku darba aizsardzību.

Christa Sedlatschek,

direktore

Kopsavilkums

Mikrouzņēmumi un mazie uzņēmumi (MMU) veido gandrīz 99 % no visiem uzņēmumiem Eiropas Savienībā (ES) un nodarbina gandrīz 50 % no ES strādājošajiem iedzīvotājiem. Ņemot vērā šos skaitļus un šo uzņēmumu nozīmīgo lomu sabiedrībā, kā arī ES ekonomikā, nav apšaubāma efektīvu līdzekļu nozīme, lai novērstu kaitējumu darbinieku veselībai un drošībai šajos uzņēmumos. Paturot to prātā, šā pārskata mērķis ir uz informācijas pamata ES mērogā analizēt pašreizējās zināšanas par mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos esošās darba aizsardzības sistēmas raksturu un pieredzi. Pārskatā izklāstīts pētījums par mikrouzņēmumu un mazo uzņēmumu raksturu un lomu ES ekonomikā, ar darbu šajos uzņēmumos saistītās saslimstības un mirstības zināmā līmeņa rādītājiem, kā arī šajos uzņēmumos veiktajiem pasākumiem, lai novērstu kaitējumu saviem darbiniekiem, vienlaikus ņemot vērā strukturālo, ekonomisko un politisko kontekstu, kādā tas notiek ES dalībvalstīs. Tas paredzēts, lai sniegtu informāciju diskursam par politikas turpmāko attīstību šajā svarīgajā jomā, vienlaikus palīdzot apzināt nozīmīgus trūkumus pašreizējā izpratnē.

Šajā pārskatā izmantotā pieeja no iepriekšējiem pētījumiem atšķiras vairākos svarīgos veidos.

Pirmkārt, tajā liela uzmanība pievērsta attiecīgajam izpētes materiāliem un izmantoti stingri atlases kritēriji attiecībā uz izskatītajiem materiāliem. Izskatot šo literatūru, esam izmantojuši kritiskā reālisma pieeju, kas ietver *realistiska novērtējuma* metodi, lai atklātu, cik lielā mērā šī literatūra papildina zināšanas par to, "kas darbojas, kā labā un kādos apstākļos", pētot datus par pasākumiem, kas mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos veikti darba aizsardzības jomā, kā arī par stratēģijām un resursiem, kas pieejami šo pasākumu atbalstam.

Otrkārt, daudzos pētījumos par darba aizsardzību mazās organizācijās galvenā uzmanība ir pievērsta īpašnieku-vadītāju pieredzei un vajadzībām, pamatojoties uz pieņēmumu, ka viņiem, viņu uzņēmumiem un darbiniekiem, ko viņi nodarbina, ir kopīgas intereses. Tomēr plašāka literatūra par darba un ražošanas attiecībām mazos uzņēmumos vedina domāt, ka šie pieņēmumi nav pilnībā pareizi. Tāpēc savu pārskatu esam pievērsuši arī sociāliem, ekonomiskiem un reglamentējošiem kontekstiem, kādos veidojas darba pieredze MMU. Pieņemot šo orientāciju, ir kļuvis skaidrs, ka atšķirībā no pētījumiem un rakstiem par lielākām organizācijām ir bijuši tikai daži pētījumi par šiem elementiem MMU. Tas ir nozīmīgs trūkums vairāku iemeslu dēļ, ieskaitot problēmas, kādas tā saucamie „grūti sasniedzamie” MMU rada regulējumam un normatīvās atbilstības pārbaudei; ietekmi, kāda tam bijusi uz reglamentējošo stratēģiju pārveidošanu un pārorientēšanu; to, cik lielā mērā šīs stratēģijas ir „gudras” (piemēram, veids, kā tajās izmantoti MMU vērtību ķēdes stāvokļi), paplašinot regulējuma tvērumu vai ietekmi; kā arī politisko un ekonomisko kontekstu, kādā notikusi pārveidošana un pārorientācija, un to saistību ar debatēm par regulējumu, risku un regulatīvo slogu uz MMU. Tāpēc esam centušies veikt *pamatīgāku sociāli juridisko analīzi darba aizsardzības pieredzei un tās regulējumam mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos*, nekā tas ir bijis iepriekšējos pārskatos.

Treškārt, esam ņēmuši vērā ietekmi, kāda ir valstu kontekstiem, kuros MMU atrodas dažādās ES dalībvalstīs, un atzīmējuši, ka ir pieejami dati, kas liecina par atšķirībām dalībvalstu vidū attiecībā uz darba aizsardzības pasākumu esamību un kvalitāti mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos. Mūsu veiktajā analīzē ES dalībvalstis esam apvienojuši grupās atbilstoši kopīgām ekonomikas, darba struktūras, regulējuma un valsts pārvaldes īpašībām, lai palīdzētu atklāt kontekstus izpratnei par šīm atšķirībām tajos aspektos, „kas darbojas un kā labā”, darba aizsardzības pasākumos MMU dažādās ES dalībvalstīs.

Kopumā pārskatā izmantoti pamatojumi, mehānismi un fakti par reālajiem apstākļiem, kas veido MMU darbinieku darba aizsardzības pieredzi, tādus veidos, kas būtu lietderīgi zinātnei un politikai. Pārskatā mēģināts kritiski analizēt pašreizējās zināšanas par darba aizsardzības pasākumiem un rezultātiem MMU, kā arī stratēģijas to atbalstam un to sociālos, ekonomiskos un reglamentējošos kontekstus, kā arī apsvērt šajās zināšanās atklāto trūkumu ietekmi uz turpmākajiem pētījumiem.

Būtiskākie secinājumi

Mūsu analīze apstiprina MMU nozīmi ES ekonomikā. MMU ir arī svarīga sociālā loma — tas ir tieši secināms no uzņēmumu skaita un tā, cik nozīmīgai ES darbaspēka daļai tie ir darbavieta. Turklāt netieši tas ir secināms no atbalsta, ko tie nodrošina tādu lielāku organizāciju uzņēmējdarbībai un produktivitātei, ar kurām tie saistīti vērtību ķēdēs, ar dažādu ārpakalpojumu, līgumattiecību un apakšuzņēmēju attiecību palīdzību. Turklāt ir skaidrs, ka, pateicoties saistībai starp organizāciju un uzņēmumu stratēģiju paketēm un uzņēmumiem pieejamo resursu dažādiem ierobežojumiem, vērojams, ka būtiska daļa MMU ekonomiskajai un uzņēmējdarbības izdzīvošanai izmanto „vieglākā ceļa stratēģijas”. Ļoti iespējams, ka daudziem darbiniekiem, kuri strādā šajos uzņēmumos, ir sliktāki darba apstākļi, zemāka darba kvalitāte un proporcionāli lielāki riski veselībai, drošībai un labklājībai.

Lai gan datos ir ievērojamas neskaidrības, kas apgrūtina ticama salīdzinošā pētījuma izpildi, izpētes materiālos ir labi pierādījumi, ka smagu ievainojumu un nāves gadījumu skaits mazākos uzņēmumos ir proporcionāli lielāks nekā lielākos. Tas tā ir, neskaitot MMU sektora neapstrīdami lielo ietekmi uz darba aizsardzības rezultātiem. Lai gan uzņēmuma lieluma ietekmi ir grūtāk novērtēt attiecībā uz darba apstākļiem un ar darbu saistītiem veselības traucējumiem, arī šeit ir daudz sliktu rezultātu piemēru, un literatūrā noteikti nav nekā, kas vedinātu domāt, ka darbs MMU ir veselībai nekaitīgāks vai drošāks nekā lielākos uzņēmumos. Tāpēc ir pamatots iemesls bažām par darba aizsardzības pasākumiem nozīmīgā MMU daļā. Šīs bažas lielākā vai mazākā mērā attiecas uz visām ES dalībvalstīm, un attiecībā uz jebkuru no tām ir maz iemeslu uzskatīt, ka rezultāti būtu apmierinoši.

Mūsu rezultāti vedina domāt, ka ir sociāli ekonomisku un reglamentējošu faktoru kopums, kas darbojas kopā, paaugstinot darba vides riskus nozīmīgā daļā mazāku uzņēmumu līdz augstākam līmenim nekā lielākos uzņēmumos salīdzināmās nozarēs. Īsumā — vairākos pētījumos ir apzināti darba aizsardzības pasākumu nepietiekamas izmantošanas iemesli šajos uzņēmumos. To skaitā ir:

- daudzu MMU vājšais ekonomiskais stāvoklis un mazie ieguldījumi, ko tie var sniegt darba aizsardzības infrastruktūrā;
- MMU īpašnieku-vadītāju ierobežotās zināšanas, izpratne un kompetence attiecībā uz darba aizsardzību un ar to saistītajām normatīvo aktu prasībām;
- ierobežotā spēja sistemātiski pārvaldīt savas lietas; kā arī
- attieksme un prioritātes, ņemot vērā ierobežotos resursus, kas ir MMU rīcībā, un bažas par sava uzņēmuma ekonomisko izdzīvošanu, kur darba aizsardzībai ir nenozīmīga loma.

Mēs dziļāk izpētījām šīs pamatproblēmas, analizējot pētījumus par darbinieku pieredzi, darba attiecībām un ar darba aizsardzību saistītos normatīvos aktus. Mēs atklājām, ka daudzos MMU ir „vispārējs un daudzveidīgs resursu trūkums”, kas jāiekļauj plašākos sociālos, ekonomiskos un darba attiecību kontekstos, struktūrās un darījumatniecībās, kuras raksturo MMU. Koncentrēšanās uz plašāku literatūru, kur analizēti šie jautājumi, palīdzēja pievērst uzmanību MMU neviendabīgumam ne tikai institucionālās daudzveidības, bet arī dažādās pieredzes ziņā, un jo īpaši darbinieku pieredzei, kas ļoti bieži atšķiras no viņu darba devēju pieredzes šajos uzņēmumos.

Turklāt secinājām, ka pētījums par darba aizsardzības normatīvo aktu prasībām attiecībā uz MMU atainoja īpašnieku-vadītāju kopumā niecīgu iesaistīšanos un vājas atbilstības prakses šajos uzņēmumos, kuru vidū bija tie, kas jo īpaši saistīti ar sliktu darba aizsardzības praksi. Arī šajā gadījumā situācija ir sarežģīta, un MMU neviendabīgums veido neviendabīgu ainu. Mēs atzīmējām literatūrā atrastās klasifikācijas, kurās mēģināts aprakstīt atbilstības modeļus un to iemeslus, kas papildus apstiprina to, ka daudzi MMU savai izdzīvošanai izmanto „vieglākā ceļa” stratēģijas, un ļoti iespējams, ka tajos nesamērīgi daudz ir iespējama darbinieku veselībai un drošībai kaitīgas iedarbības pieredze. Turklāt šādu uzņēmumu regulējuma izpēte bieži atklāj arī lielāku neatbilstības izplatību. Mēs atradām jaunu reglamentējošu stratēģiju kopumu ar potenciālu risināt šīs problēmas, kas atbilst pašreizējai izpratnei akadēmiskajā literatūrā par regulējuma kopumu priekšrocībām jaunās pieejās ekonomikas pārvaldībai un regulējumam. Tomēr jāatzīmē, ka pētījumā iegūtie dati par to panākumiem ir pieticīgi.

Pievēršoties stratēģijām, lai atbalstītu atbilstošu darba aizsardzības pasākumu izstrādi MMU, atklājām dažus pierādījumus par konkrētu intervenču efektivitāti. Tomēr kopumā mūsu rezultāti liecina, ka

pētījumi šajā jomā joprojām ir vāji, analizējot kontekstus, kuros notiek intervences, un to pārneses potenciālu. Tas mums ļauj secināt, ka, neraugoties uz arvien lielāku literatūras daudzumu, kur aprakstītas dažādas konkrētas intervences, vēl ir daudz darāmā šo plašāko jautājumu turpmākai novērtēšanai, pirms varēs iegūt pareizu izpratni par to, „kas darbojas, kā labā un kādos kontekstos”.

Mūsu konstatējumi vedina domāt, ka valstu konteksti ir svarīgi noteicošie papildfaktori attiecībā uz darba vidi un rezultātiem. Otrā Eiropas uzņēmumu apsekojuma par jauniem un nākotnes riskiem (*ESENER-2*) datu analizē dalībvalstis, kurās bija visnenākās normatīvo aktu prasības attiecībā uz darba aizsardzības procesiem, parasti ziņoja par lielāku skaitu labu darba aizsardzības praksi nekā tās, kurās šīs prasības bija jaunākas. Tomēr, kā apgalvots ziņojumā kopumā, šis novērojums pārāk vienkāršo to, kas varētu būt daudz sarežģītāka realitāte, kur šīs atšķirības valstu vidū nevar izskaidrot vienkārši ar novirzes ilgumu no obligātās prasības katrā dalībvalstī izveidot uz procesu balstītu regulējumu. Šo jautājumu var labāk izprast, dziļāk izpētot izmaiņu noteicošos faktorus un ekonomikas dalībnieku, valsts un pilsoniskās sabiedrības lomas to īstenošanā, un ziņojumā esam sīkāk aprakstījuši šos noteicošos faktorus.

Piemēram, literatūra liecina, ka to valstu grupās, ko esam izmantojuši analīzei, ir atšķirības starp ES ziemeļu un rietumu dalībvalstu MMU un ES dienvidu un austrumu dalībvalstu MMU spēju efektīvi reaģēt uz uzņēmējdarbības uzdevumiem, kas saistīti ar globalizāciju, kas savukārt dažādās dalībvalstīs var ietekmēt to uzņēmumu daļu, kuri izmanto „vieglākā ceļa izdzīvošanas stratēģijas”. Maz ticams, ka šādu atšķirību iemesls ir tikai MMU piemītošās īpašības; drīzāk tās ir šo uzņēmumu un apkārtējā sociālā, politiskā, reglamentējošā un ekonomiskā konteksta mijiedarbības rezultāts. Lai gan plašāki pētījumi ir pievērsti šīs mijiedarbības sekām attiecībā uz tādiem aspektiem kā kolektīvo līgumu slēgšanu un algu noteikšana, ir maz pētīta to ietekme uz darba aizsardzības pasākumiem un to rezultātiem.

Pārdomas par rezultātiem

Daudzi avoti MMU raksturo kā ES sabiedrības un ekonomikas nozīmīgu elementu. MMU ieguldījuma novērtējuma dažādie veidi ir atgādinājums, ka tie ne tikai ir nozīmīgs nodarbinātības avots, bet arī atbalsta lielāku organizāciju darbību, bieži dodot tām iespēju sasniegt „ekonomisko efektivitāti”, jo izmaksu un risku slogs līdz ar ārpakalpojumu tiek nodots mazākiem uzņēmumiem. Tas ir arī papildu atgādinājums, ka daudzās šādās situācijās šo risku sekas bieži nav redzamas ziņošanas un reģistrēšanas sistēmās, jo ir ārpus šo sistēmu uzdevuma. Pēdējais no minētā pat vēl vairāk ir patiesība, ja atceras, ka arvien pieaugošajā neformālajā ekonomikā ES ir iesaistīti ļoti daudzi MMU.

Literatūrā var atrast pretrunīgus ziņojumus par MMU lomu ekonomikā. Dažos, kas pievērsti uzņēmumiem, kuri īpaši aktīvi darbojas ar augstu pievienoto vērtību, tie aprakstīti kā uzņēmējdarbības veiksmes stāsti un nozīmīgi dalībnieki ekonomiskās izaugsmes atdzīvināšanā. Citos daudzu MMU darbības raksturotas kā „vieglākā ceļa” izdzīvošanas stratēģijas, kad ar resursiem slikti apgādāti uzņēmumi darbojas pie ekonomikas robežām, bieži tirgos ar zemām iekļūšanas barjerām un apakšuzņēmēju statusā vai citos no lieliem uzņēmumiem atkarīgos statusos ar maz iespējām pieņemt lēmumus. Vēl dažos ziņojumos darbs MMU raksturots kā ļoti ienesīgs, sociāli integrēts, elastīgs un daudzveidīgs, ko pēc savas izvēles uzsākuši cilvēki ar spēcīgām prasmēm, kā arī attiecībā uz nozīmīgu darba tirgus daļu. Tomēr citos norādīts sliktas kvalitātes darbu pārsvars, ko uzņēmušies salīdzinoši mazizglītoti vai citādi nelabvēlīgā situācijā esoši darbinieki ar zemu kvalifikāciju, ievērojamu neaizsargātību un nedrošu nodarbinātību. Visbeidzot, kā izklāstīts iepriekš, pamatīga pētījuma analīze pierāda apgrieztu sakarību starp uzņēmuma lielumu un smagiem nelaimes gadījumiem, kā arī nāves gadījumiem, savukārt darbs ar mazāk ticamiem rādītājiem - indikatoriem (piemēram, nelaimes gadījumu dēļ zaudētais laiks un tamlīdzīgi) dažreiz liecina par atšķirīgiem modeļiem, piemēram, labākiem rezultātiem mikrouzņēmumu vidū nekā mazo uzņēmumu vidū.

Šie polarizētie viedokļi par MMU ir skaidrojami ar ticamu datu ierobežotu pieejamību un MMU kā grupai raksturīgo neviendabīgumu. Šāds neviendabīgums norāda, ka ir vajadzīga piesardzība pirms vispārīgu secinājumu izdarīšanas par MMU. Tomēr ir svarīga un nepieciešama kāda plaša klasifikācija, lai politikas būtu efektīvas. Mūsu secinājumi šajā sakarā ir skaidri. Attiecībā uz pasākumiem, kas paredzēti

MMU darbinieku veselībai, drošībai un labklājībai, gan vecākā analītiskā literatūra, gan jaunākie ES mēroga apsekojumi konsekventi pierāda, ka darba aizsardzības pasākumi ir ievērojami sliktāk attīstīti mazākos uzņēmumos, nekā lielākos, neatkarīgi no nozares vai valsts. Lai gan ne visi šie uzņēmumi, bet gan nozīmīga to daļa izvēlas „vieglākā ceļa” izdzīvošanas stratēģijas un var darboties nozarēs, kas tradicionāli tiek uzskatītas par tādām, kur ir augsts nelaimes gadījumu un sliktas veselības risks. Ir papildu pierādījumi par saistību starp šiem novērojumiem un nepietiekamu darba aizsardzības pasākumu nesamērīgiem līmeņiem un rezultātiem, kā arī sliktu darba kvalitāti nozīmīgā daļā šo uzņēmumu. Šeit minētās ir auglīgas jomas turpmākiem pētījumiem un vedina arī uz pārdomām par to politikas kontekstu.

Politikas konteksts

Nav grūti pamanīt, ka ES un tās dalībvalstīs pēdējās desmitgadēs dominējošās ekonomikas politikas MMU raksturo kā ļoti būtiskus ekonomiskajai izaugsmei un ar ekonomikas politikas un normatīvo aktu palīdzību ir centušās palielināt MMU lomu ar mērķi veicināt elastīgumu un likvidēt to, kas tiek uzskatīts par nevajadzīgiem ierobežojumiem uzņēmējdarbībai. Lai gan šādas politikas var veicināt lielāku neatkarību no darba aizsardzības prasībām, vienlaicīgi tās, iespējams, veicina arī „vieglākā ceļa” stratēģijas, ko izmanto liela daļa MMU, jo vājiem, ar resursiem slikti apgādātiem uzņēmumiem tās atvieglo izdzīvošanu šajos līmeņos. Tas palīdz radīt apstākļus, ka netiek veikti darba aizsardzības pasākumi, kas savukārt rada sliktu darba vidi. Deregulācijas (vai regulējuma atkārtotas ieviešanas) politikas, kuru mērķis ir likvidēt noteikumus, uzņēmumus, kas mazāki par noteiktu lielumu, atbrīvojot no šo noteikumu attiecināšanas, vai pārveidot to piemērošanu, ir izklāstītas plašāku politiku mērķos, kas paredzētas, lai plašākā kontekstā samazinātu reglamentējošo lomu un valsts iestāžu skaitu, veicinātu tirgus izaugsmi un citas privāta regulējuma formas šīs lomas pārņemšanai. Tā rezultātā daudzas valsts pārvaldes iestādes, ieskaitot tās, kas izveidotas, lai nodrošinātu darbinieku veselības un drošības aizsardzības pasākumu uzraudzību, pēdējos gados ir kļuvušas mazākas un samazinājušas tvērumu. Vienlaicīgi tām ir pienākums savus sarūkošos resursus novirzīt uz arvien sarežģītākiem un atšķirīgākiem scenārijiem, uz kuriem joprojām attiecas regulējums, jo to pašu ekonomikas un reglamentējošo politiku ietekme palielina arī šo scenāriju izplatību, veicinot un atbalstot ārpakalpojumu izmantošanu, sadalītu un fragmentāru darba organizāciju pārstrukturētās un reorganizētās ES ekonomikās. Neraugoties uz kopumā uzlabotu traumatisma līmeņu tendenci, ir grūti izvairīties no secinājuma, ka ir saistība starp šīm strukturālajām pārmaiņām un daudzu MMU darbinieku, jo īpaši to darbinieku, kuri strādā uzņēmumos, kas izmanto „vieglākā ceļa” izdzīvošanas stratēģijas, sliktu veselības un drošības pieredzi. Piemēram, aplūkojot to šajā kontekstā, nav īsti skaidrs, kā ES stratēģiskais satvars par drošību un veselības aizsardzību darbā, ko ieviesa 2014. gadā, sasniegs tajā noteikto uzdevumu „uzlabot pašreizējo drošības un veselības aizsardzības noteikumu īstenošanu, jo īpaši veicinot mikrouzņēmumu un mazo uzņēmumu spēju īstenot lietderīgas un efektīvas riska novēršanas stratēģijas”.

Turklāt mūsu rezultāti norāda, ka regulatoriem, kuriem jau ir pienākums panākt, lai atbildīgās personas MMU nodrošinātu atbilstību, šīs izmaiņas savā veidā ir pārbaudījums atjautībai attiecībā uz regulējumu, kas obligāti jāizpilda vairumā dalībvalstu, turklāt ar mazākiem resursiem nekā agrāk. Plašāks pētījums par regulējumu skaidri norāda, ka tirgus un brīvprātīgas pieejas regulējumam, ko aizstāv ekonomikas politika, ir tikai neliela ietekme uz MMU, kuriem nav ne vēlēšanās, ne spējas tās īstenot. Kur tirgus regulējumā dominē cenas un piegādes prasības un pārsvarā ir garas piegādes ķēdes, pētījums par atbilstības modeļiem liecina, ka ir pārāk mazs spiediens uz lielākām organizācijām, lai tās bažītos par savu uzņēmējdarbības stratēģiju regulējuma vai reputācijas riskiem saistībā ar MMU, kas atrodas to piegādes ķēžu beigās. Literatūrā ir aprakstīti līdzekļi šo problēmu risināšanai, piemēram, tādu regulējuma kopumu ieviešana, kas nosaka pienākumus piegādes ķēžu vadītājiem, apvienojot tirgus stimulus ar regulatīvajiem pienākumiem, stratēģiskāk izmantojot līdzekļus, lai pastiprinātu reputācijas riskus utt.; tie visi ir inovatīvi veidi, lai panāktu, ka „grūti sasniedzamas” atbildīgās personas, piemēram, mazos uzņēmumos, nodrošinātu atbilstību. Tomēr, kā esam novērojuši, mūsu rezultāti liecina, ka pašlaik ir maz pierādījumu par to, cik lielā mērā šādas pieejas tiek efektīvi izmantotas.

Turpmākie pētījumi

Mūsu rezultāti liecina par ietekmi uz turpmākajiem pētījumiem, kas būtībā iedalās divos savstarpēji saistītos galvenajos veidos. Pirmkārt, pašreiz trūkst zināšanu par darba aizsardzību ES mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos, ko varētu lietderīgi izmantot turpmākajos pētījumos. Otrkārt, ir vairākas iepriekšējo pētījumu kvalitātes un aptvēruma problēmas, ko varētu sekmīgi risināt turpmākajos pētījumos. Tās mēs izklāstīsim nākamajās sadaļās. Tās ir sīki aprakstītas šā ziņojuma secinājumos un ieteikumos.

Kvantitatīvo rezultātu analīze

Mēs esam pierādījuši, ka vispārpieņemta un pamatīga analīze nodrošina spēcīgus pierādījumus par apgrieztu sakarību starp uzņēmuma lielumu un smagiem un letāliem nelaimes gadījumiem darbā. Ir netieši pierādījumi, kas liecina par līdzīgu apgrieztu sakarību starp uzņēmuma lielumu un labiem rādītājiem attiecībā uz apdraudējumu saistībā ar citiem nelaimes gadījumu veidiem, ar darbu saistītiem veselības traucējumiem, darba kvalitāti un darba vidi. Tomēr pēdējo minēto datu kvalitāte un pieejamība ir nepietiekama un atšķiras dažādās dalībvalstīs. Ir arī pazīmes, ka samazinās to valstīs veikto apsekojumu skaits un kvalitāte, kuri nodrošina šos vajadzīgos datus. Par lielāko daļu dalībvalstu šādas analīzes nav. Ņemot vērā ar politiku saistītās problēmas, kas izklāstītas iepriekšējā iedaļā, jo īpaši līdzsvara panākšanu starp atbalstu MMU lomai ekonomikā un miljoniem šajos uzņēmumos strādājošo darbinieku veselības, drošības un labklājības aizsardzību, darba aizsardzības analīzei ir svarīga ticamu datu pieejamība, kas nodrošinātu materiālu labākai uzņēmuma lieluma un nozares ietekmes analīzei.

Mūsu rezultātu būtība ir tāda, ka ievērojamai MMU darbinieku daļai darba vides riski ir palielināti ar neatbilstošu pasākumu kombināciju, kas paredzēti, lai viņus aizsargātu scenārijos, kuros ir nozīmīgi apdraudējumi, jo īpaši uzņēmumos, kas izmanto tā saucamās „vieglākā ceļa” stratēģijas, lai nodrošinātu ekonomisko izdzīvošanu. Tomēr neapšaubāmi ir citi MMU, kuros tiek veikts mazāk bīstams darbs, kā arī tie, kas izvairās no „vieglākā ceļa” stratēģijām, to vietā izmantojot tādas, kuru rezultātā var gūt lielākus uzņēmējdarbības panākumus. Šajā pētījumā ir dažas norādes, ka šajā grupā varētu labāk pārvaldīt riskus, ar pozitīviem darba aizsardzības rezultātiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbības panākumiem. Tomēr precīzi dati vēl nav gaidāmi. Iespējas turpmākiem pētījumiem par visiem šiem jautājumiem veicinātu kvalitatīvāku kvantitatīvo datu, kas atspoguļo sektora un valsts prakses, dziļāka un salīdzinoša analīze.

Konteksts

Ir pamatoti iemesli iziet ārpus ierobežotām perspektīvām, kas atrodamas daudzos speciālistu veiktos MMU DDVA pētījumos, kuros lielā mērā ir tendence orientēties tikai uz īpašnieku-vadītāju interesēm un pieredzi. Jaunajos pētījumos vairāk jāņem vērā *darbinieku pieredzes* kvalitāte, kas saistīta ar darba aizsardzību mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos. Tas nav ierosinājums mazāk pētīt īpašnieku-vadītāju vajadzības — darba aizsardzības pētījumos ir pamatoti identificēta viņu vadošā loma. Tomēr tas nenozīmē, ka var ignorēt mikrouzņēmumu un mazo uzņēmumu uzņēmējdarbības un ekonomisko kontekstu. Bet ir svarīgi saprast, ka darbinieku pieredzes kontekstu un noteicošo faktoru izpētei ir nepieciešama atbilstoša konceptuālā sistēma un metodika, kuras trūkst daudzos speciālistu veiktos darba aizsardzības pētījumos. Plašākā socioloģiskā un darba attiecību izpētes literatūrā ir vairāki pētījumu piemēri, kas sniedz dažas lietderīgas norādes, kā to varētu panākt.

Jāsaprot arī tas, ka „iešanai pret straumi” vajadzīga izpratne par to, kādos uzņēmējdarbības, ekonomikas un normatīvo aktu apstākļos darbojas mikrouzņēmumi un mazos uzņēmumi, un kā tas ietekmē darba aizsardzību. Uz darba aizsardzību attiecas sekas, ko nosaka MMU uzņēmējdarbības stāvoklis. Ir pieaugošs tādas literatūras klāsts, kurā pēta, kā šīs sekas ietekmē darba veikšanas apstākļus, un to ietekmi uz pārvaldību un normatīvo aktu prasībām, lai gan parasti tas tieši neattiecas uz MMU. Ir arī ātri pieaugošs tādu darbu skaits, kuros norādīts uz neformālās ekonomikas, nedeklarēta darba un ekonomiskās migrācijas lomu, un, iespējams, ka tā visa sekas neproporcionāli lielā mērā

ietekmē MMU, jo īpaši tos MMU, kuri izmanto „vieglākā ceļa” izdzīvošanas stratēģijas. Tāpēc arī šeit ir nozīmīgi trūkumi, kas jānovērš ar turpmāko pētījumu palīdzību.

Intervence

Trūkumi, ko mēs atklājām izpratnē par saistību starp intervenci, efektivitāti, pārnesamību un plašākiem reglamentējošiem un ekonomiskiem kontekstiem, kas regulē šos jautājumus, norāda, ka ir nepieciešami turpmāki pētījumi, kas iziet ārpus programmu, stratēģiju un intervenču lielā mērā aprakstošā izklāsta un nodrošina atbilstošāku un pamatotāku *novērtējumu par prasību pārņemšanu un ietekmi attiecībā uz sektora iezīmēm un kontekstu.*

Esam atzīmējuši arī to, ka intervences pētījums par MMU galvenokārt ir vērsts uz pasākumiem, lai novērstu tradicionālos riskus, kas saistīti ar ķīmisku, fizisku vai bioloģisku apdraudējumu. Ir daži pētījumi, kuros analizētas intervences ar mērķi atbalstīt psihosociālo risku novēršanu vai kontroli MMU. Jo īpaši nepieciešams pamatīgāk izpētīt iespējamo saistību starp darba kvalitāti, darba apstākļiem un psihosociālajiem riskiem, par ko liecina gan augstā līmenī apkopotie kvantitatīvie dati, gan padziļināti kvalitatīvie pētījumi par pārdzīvotajām pieredzēm mazos uzņēmumos un mikrouzņēmumos, un noteikt, vai intervences ir palīdzējušas uzlabot rezultātus attiecībā uz darbinieku garīgo un emocionālo veselību šajās situācijās.

Valstu konteksti

Mūsu pārskatā ir uzsvērtā valstu kontekstu nozīme, veidojot darba aizsardzības pasākumus, kā arī attiecībā uz to rezultātiem MMU. Tieši tāpat tas attiecas uz intervences efektivitāti. Ir skaidrs, ka ne viens, ne otrs nepastāv vakuumā, bet ir plašākās valstu „veselības un drošības sistēmas”, kurās tie ir iekļauti katrā valstī. Mēs uzskatām, ka pieeja, ko esam izmantojuši, lai valstis apvienotu grupās šajā pārskatā izklāstītajā analizē, ir lietderīgs modelis, lai turpmāk salīdzinoši un padziļināti analizētu MMU īstenoto darba aizsardzības pasākumu noteicošo faktoru un to uzlabošanai izmantotās intervences efektivitāti.

Secinājumi

Noslēgumā mūsu pārskatā ir gan uzsvērti vājie darba aizsardzības pasākumi un sliktie rezultāti, kas atklāti nozīmīgā MMU daļā, gan izpētes materiālos atklātie iemesli. Tas liecina par ekonomisko un reglamentējošo faktoru, kā arī ES un valsts līmeņa politiku lomu saistībā ar šiem trūkumiem. Tas norāda, ko varētu uzzināt no iepriekšējā pētījuma par intervencēm un resursiem, kas nepieciešami, lai palīdzētu uzlabot šos pasākumus un rezultātus. Visbeidzot, pārskatā apzināti arī vairāki trūkumi mūsu izpratnē par šiem jautājumiem un kontekstiem, kādos tie rodas. Ir pamatoti un būtu lietderīgi turpmāki pētījumi šajās jomās. Mēs uzskatām, ka vislabāk to varētu izpētīt turpmākajos MMU pētījumos uz vietas, izmantojot sīki izklāstītus valsts līmeņa pētījumus, kas ietvertu padziļinātu papildu analīzi par plašākiem reglamentējošajiem, ekonomiskajiem un politiskajiem kontekstiem, kas šajā ziņojumā apzināti kā nozīmīgi noteicošie faktori darba aizsardzības pasākumiem un to rezultātiem mikrouzņēmumos un mazos uzņēmumos.

Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūra (EU-OSHA) palīdz veidot Eiropas darba vidi drošāku, veselībai nekaitīgāku un produktīvāku.

Aģentūra veic pētījumus, izstrādā un izplata uzticamu, līdzsvarotu un objektīvu informāciju par darba drošību un veselības aizsardzību, kā arī organizē informatīvas Eiropas līmeņa kampaņas. Aģentūra, ko Eiropas Savienība izveidoja 1994. gadā ar mītni Bilbao, Spānijā, apvieno pārstāvjus no Eiropas Komisijas, dalībvalstu valdībām, darba devēju un darbinieku organizācijām, kā arī vadošos ekspertus no 28 ES dalībvalstīm un ārpus tām.

Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūra

Santiago de Compostela 12, 5. stāvs
48003 Bilbao, Spānija
Tālr.: +34 944358400
Fakss: +34 944358401
E-pasts: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>

